

6. Кондратенко І. Громадянське суспільство та його вороги [Електронний ресурс] / Ігор Кондратенко. – Тиждень. – № 13. – 29 березня, 2012. – Режим доступу : <http://tyzhden.ua/News/46150>
7. Рішення конкурсної комісії Держмолодьспорту від 25 квітня 2013 р. 2012. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://civic.kmu.gov.ua/consult.mvc/kmu/news/article/show/1522>
8. Шайгородський Ю. Громадянське суспільство в Україні: чинники й особливості формування / Юрій Шайгородський // Сучасна українська політика. – К. : Центр соціальних комунікацій, 2013. – Вип. № 28. – С. 323–334.
9. Бушанський В. Тренд демократизації і громадянське суспільство в Україні / Валентин Бушанський // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. – 2013. – № 5 (67). – С. 124–132.

УДК 321:004(477)

Авксентьєва Т.Г.
Харківський національний
університет імені В.Н.Каразіна

УКРАЇНЬСКА ДЕРЖАВА МІЖ СЦИЛЛОЮ І ХАРИБДОЮ ВИКЛИКІВ МИНУЛОГО ТА МАЙБУТНЬОГО: ЧИ МОЖЛИВА ВЛАСНА ПАРАДИГМА РОЗВИТКУ?

Розглядається проблема стабільності/нестабільності сучасної держави та чинники подолання деструктивних явищ, один із важливіших серед яких – надмірне зростання феномена випадковості у політичному розвитку. Аналізуються виклики для Української держави, пов'язані з силами традиції та модернізації. Значна увага приділяється зростанню ролі держави у формуванні єдиного соціокультурного поля як необхідного чинника створення умов політичної стабілізації.

Ключові слова: держава, стабільність/нестабільність, єдине соціокультурне поле, порозуміння.

Авксентьєва Т.Г.

УКРАИНСКОЕ ГОСУДАРСТВО МЕЖДУ СЦИЛЛОЙ И ХАРИБДОЙ ВЫЗОВОВ ПРОШЛОГО И БУДУЩЕГО: ВОЗМОЖНА ЛИ СОБСТВЕННАЯ ПАРАДИГМА РАЗВИТИЯ?

Рассматривается проблема стабильности/нестабильности современного государства и факторы преодоления деструктивных явлений, важнейший среди которых – чрезмерный рост феномена случайности в политическом развитии. Анализируются вызовы для Украинского государства, связанные с силами традиции и модернизации. Значительное внимание уделяется росту роли государства в формировании единого социкультурного поля как необходимого фактора создания условий политической стабилизации.

Ключевые слова: государство, стабильность/нестабильность, единое социкультурное поле, согласие.

Avksent'yeva T.

UKRAINIAN STATE BETWEEN SCYLLA AND CHARYBDIS OF CHALLENGES OF PAST AND FUTURE: WHETHER OWN PARADIGM OF DEVELOPMENT IS POSSIBLE?

The problem of stability/instability of modern state and factors of overcoming the destructive phenomena, the most important among them are excessive growth of the phenomenon of randomness in political development are considered. Challenges for the Ukrainian state, connected with the forces of tradition and modernization are analysing. Significant attention is paid to the growth of the state's role in forming of common sociocultural field as a necessary factor in creating the conditions for political stabilization.

Key words: state, stability/instability, uniform sociocultural field, agreement.

У сучасних умовах для українського суспільства, як ніколи, з часів набуття незалежності, актуалізувалась проблема стабільності. Причому специфіка сучасного етапу полягає у тому, що на відміну від попередніх часів, коли стабільність була необхідністю пошуку адекватних відповідей на зміни, набуття моделі сталого політичного режиму, сьогодні, на жаль, питання про стабільність пов'язане з втратою її мінімально необхідного рівня (для будь-якої політичної системи). Стан перманентної нестабільності (досить тривалої у вимірі електоральних циклів) виявляється у зростанні загрози випадковості у політичному розвитку. Відсутні фактори, що перешкоджають цій загрози випадковості. Надто зросла ціна політичних і соціальних конфліктів, тому що за існуючої соціальної напруги, вони можуть викликати ланцюгову реакцію цілком непередбачуваних наслідків.

Останнім часом ми стали свідками розпаду нестійкої рівноваги політичного режиму, розриву політичних зв'язків між суб'єктами української політики. Крихкість цих зв'язків є наслідком їхньої недостатньої структурованості, невизначеності стійкої соціокультурної основи артикуляції інтересів, переважання у політичному полі приватновласницьких настанов політичних суб'єктів та мінливих вузькогрупових інтересів. Наслідком цих процесів виступає переорієнтація різних політичних гравців, які в умовах політичної нестабільності, можна сказати, гарячково самовизначаються поспіхом, намагаючись знайти своє місце в розірваному, міфологізованому та більшою мірою штучно-технологічно сконструйованому ідеологічному континууму. При цьому вони максимізують та універсалізують свої претензії і політичні інтереси, не бажаючи враховувати інтереси інших політичних акторів, що зрештою заперечує напрацьовану модель партнерства. Крайній стан

нестабільності характеризується тим, що переформатування політичного режиму може скінчитися набуттям його цілковито непередбачуваної моделі. Ознаками цього сьогодні є, по перше, розростання екстремістських настроїв як у середовищі еліт, так і у суспільстві. По-друге, розпад крихкого суспільного синтезу в Україні, що був засадою стабільності у попередні часи. По-третє, як несподіваний негативний наслідок цього розпаду – вектор громадянського протистояння, що набуває обертів, та цілковито можливе за такого розвитку подій встановлення неототалітарного режиму.

Метою статті є дослідження стану та перспективи розвитку Української держави, стабілізація якої, на нашу думку, є основним чинником подолання вищезазначених негативних тенденцій. Тобто маємо намір проаналізувати дисфункції держави, пов'язані із зіткненням сил традиції та модернізації у суспільному розвитку, означити можливі відповіді держави на виклики цих сил.

Проблема стабільності/нестабільності держави та політичного режиму є однією з ключових у політичній науці. Серед відомих спеціалістів з цієї проблематики варто назвати С. Ліпсета, С. Хантінгтона, А. Лейпхарта, Р. Даля, І. Валлерстайна, П. Ордешука, І. Панаріна та ін. Однак сучасна українська ситуація змушує звернути особливу увагу дослідників на зростання важливості фактора випадковості для подальшої долі держави, а отже, й питання збереження її територіальної цілісності.

Слід зазначити, що ми розуміємо державу не лише у вузькому плані, тобто як організацію, що має верховну владу на певній території, а й у широкому – як народ, суспільство, що представлені органами верховної влади. На нашу думку, складна діалектика цих двох вимірів держави відбивається в українських реаліях. Неспроможність сформувати стійкі інституції сучасної (модерної) держави, тяжіння

структур управління до типу „вождівства”, домінування технологій управління неопатримоніального типу призвели до їх низької суспільної ефективності, до кризи дієспроможності держави як суспільного проекту. Сучасна держава – це передусім високий рівень орієнтації на реалізацію проекту „суспільне благо”. Цей вектор розуміння бере витоки ще у роздумах Аристотеля та пов’язується з такими цінностями суспільного розвитку, як справедливість, рівність, єдність і можливість визначити спільні для всього народу суспільнозначущі цілі та досягати їх. Ф. Бродель, продовжуючи лінію Аристотеля, у розуміння модерної держави, визначав, що інтереси держави та інтереси національної економіки в її цілісності часто збігаються, тому що процвітання підданих держави зумовлювало доходи підприємства-держави [1, с. 562].

Плюралізм груп і інтересів, пов’язаних із загальноприйнятими нормами та правилами спілкування, принципи політичної впливовості громадян і правління законів, розподілу влад – усе це є складовими успішної реалізації проекту держави як „суспільного блага”. Однак в українських умовах тривалі суспільні очікування втілення цієї якості держави повернулися пануванням вузькоелітарних верхівкових груп і фактичною „приватизацією” держави як організації, що має верховну владу. За таких умов інституційні „фільтри” владнозначущих інтересів є також відповідно вузькими. Ефективність діяльності держави для більшості населення України є непропорційно малою. Саме це значною мірою стало передумовою виникнення активного спротиву режиму президента В. Януковича та позитивного сприйняття Майдану та виправдання його значною кількістю населення України. Причому, негативною тенденцією майданного спротиву режиму В. Януковича досить швидко стало перенесення та ототожнення вад конкретного правління із сутністю держави як такої. Це виявилось у переході від латентної недовіри правоохоронним органам до їх цілковитого несприйняття, формуванні структур, альтернативних державним органам, тобто розпад такої важливої складової дієспроможної держави, як суверенітет. Нагадаємо, що суверенітет – це верховне право прийняття рішень, обов’язкових для всіх, до кого вони адресовані на певній території. Ніяка інша організація, або сила, соціальна група, певні особи не можуть перебирати на себе це право у дієспроможної держави. У

середньовічній Європі сувереном вважав себе кожний феодал, а правитель (фактично центральна влада) розглядався лише як перший серед рівних феодалів-суверенів.

Ще Ж. Боден у XVI ст. вперше висказав думку про те, що суверенітет – це якість держави, властива не особі, а державній владі. Суверенітет – це постійна та абсолютна влада держави (Ж. Боден) [2]. Суверенітет виступає як повноважна влада, що незалежна від інших держав, організацій, соціальних груп та угруповань. Повноваження влади включають право видавати та скасовувати закони, оголошувати війну і укладати мир, призначати вищих посадових осіб, провадити верховний суд, право помилування, право карбувати монету, встановлювати міри та ваги, стягнення податі. Тобто ще, згідно з Ж. Боденом, поняття „суверенітет” розкривалось через відмежування від інших влад та через визначення повноважень державної влади. Лінія, започаткована Ж. Боденом, і до сьогодні підтримується державознавцями. Слід згадати у цьому сенсі слушне зауваження Т. Гоббса, який вказував, що коли відсутня держава, що має суверенітет, іде „війна всіх проти всіх”.

Політичну державу (договірну) Т. Гоббс ототожнює з громадянським станом суспільства. У догромадянському стані у всіх є природне право на все, а отже, немає права ні на що, оскільки всі воюють проти всіх, намагаючись забезпечити своє право. Отже, природне право людини як свобода використовувати власні сили на свій розсуд для збереження своєї природи, обертається, за відсутності держави, на сваволю. Т. Гоббс яскраво та актуально для українського сьогодення змальовує стан відсутності державного впливу, коли людина людині – вовк, немає місця для працелюбності, оскільки нікому не гарантовані плоди його праці, отже, немає землеробства, судноплавства – немає суспільства, а що гірше за все, є вічний страх і постійна загроза насильницької смерті, а життя людини одиноке, безпросвітне, тупе й короткочасне [3, с. 357]. Відсутня межа в уявленнях про те, що є справедливе та несправедливе. Ситуація на Сході України жахливо нагадує цю картину, про що свідчить численна кількість біженців з регіону, де занепад суверенітету української держави відчувається у найбільш трагічних формах.

Дестабілізація держави, таким чином, обумовлена як факторами прорахунків стратегії розвитку на тривалий період, так і

тактично дестабілізуючими діями влади як режиму В. Януковича, так і нового українського режиму (у період з осені 2013 до літа 2014 рр.). Стихійно-рефлексуючі дії політичних режимів цього періоду загострили дисфункції держави та викликали по суті її колапс з непередбачуваними наслідками. Загострює ситуацію правовий нігілізм, нечіткість, непослідовність і нестабільність законодавчої сфери, протиборство вузькогрупових інтересів у всіх структурах влади. Замість рівноваги – постійна боротьба за встановлення одновладдя окремих гілок влади та навіть окремих особистостей. Каталізаторами цих процесів, без сумніву, є харизматичне мислення, відсутність настанов на особисту відповідальність, державного мислення – влучно висловлено одним із персонажів відомого радянського фільму „Біле сонце пустелі” П. Верещагінім „За державу кривдно”. Ці явища психологічно притаманні не лише українській еліті, яка „страшенно далека від народу” (О.І. Герцен), а й, на жаль, і певній частці суспільства, що пристосувалось жити за умов правового безмежжя та відсутності соціально відповідальної держави.

Українська еліта не має спільної ідентичності з українським народом. Про це свідчить неактуальність для більшості її представників концепту національних інтересів держави, намагання підмінити їх субстратами синтезу міфів, образів ворогів-друзів, та власне корисливих інтересів. У історичних паралелях ця відсутність спільного соціокультурного поля між елітою та народом неодноразово мала для розбудови української державності фатальні наслідки (національно-визвольний рух середини XVI ст. та занепад-руїна другої половини XVI ст., національно-визвольні змагання на території України 1917-1920-х років).

Спільна ідентичність між елітою та народом на ґрунті найважливіших інтересів є важливою основою політично відповідальної влади. Для вибудовування сталої суверенної держави саме така якість влади має принципове значення. Слід підкреслити, що формування дієспроможності держави високого рівня в українських умовах передбачає реформування та відновлення практично всіх інститутів держави. Це стосується як авторитету та суспільної довіри інституту Президента, який за традицією політичного впорядкування виступав як осередок доцентрових сил. На наш погляд, у цьому інституті за часів незалежності нашої держави відбулась

тенденція збереження вектору централізації влади властива радянському періоду. Однак, як доводить сучасна українська історія, здатність виступати дієвим центром тяжіння більшості конкуруючих політичних інтересів великою мірою залежить від особистісних якостей та хисту політичного управління того, хто обіймає цю посаду. За відсутності необхідних якостей та мінімально необхідного рівня державного мислення ця посада перетворюється, навпаки, на центр ініціювання постійного перетягування владного канату між гілками влади, боротьби за „переприватизацію” окремих владних інституцій. Тобто або відкрито проєціює постійну нестабільність владного механізму (як за часів президентства В. Ющенка), або стає осередком дочасно латентного накопичення критичної маси нестабільності, що неминуче призвела б до прояву народного невдоволення (як за часів президентства В. Януковича).

Розгорнутий аналіз дисфункції окремих органів влади є предметом спеціальних досліджень. У межах цієї статті зазначимо, що, на жаль, український парламент частіше страждає на такі крайнощі. По-перше, безформний плюралізм, постійна боротьба за встановлення більшості, причому ця боротьба виявляється самодостатньою, за якою знецінюється процес прийняття ефективних політичних рішень і, навіть, будь-яких рішень [4, с. 7]. По-друге, як віддзеркалення першої тенденції, намагання сформувати (час від часу успішне) сталу більшість, яке відбиває тенденцію на перетворення парламенту на „реєстраційну палату” та нівелювання взагалі необхідної для дієспроможності проекту-республіки конкуренції політичних сил навколо кращого підходу до реалізації національних інтересів.

Як це не дивно, однак і до сьогодні ми бачимо традицію, що склалася ще за радянських часів функціонування влади, – велика залежність політики від якостей/здібностей „керманічів”, волюнтаризм, суб’єктивізм у прийнятті політичних рішень, який замінений як на непрофесіоналізмі, так і на домінуванні вузько корисливих інтересів над інтересами суспільства, підміна проекту „спільне благо” на боротьбу проєктів „власне благо” тих, хто налаштований упривласнити частку держави, її інституцій, функцій, фінансових потоків державного бюджету.

Отже, можемо дійти такого висновку, що за таких умов зросла критична роль випадковості у процесі реалізації влади в

Україні. Випадковість, як відомо, часто з'являється у точці перетину процесів, кожний з яких має необхідний характер [5]. Тобто зростання самої ролі випадковості (вибачте за тавтологічність висловлювання) не є випадковим для української політики. Причому, критичне зростання випадковості є проявом глибокої кризи української держави та катастрофічного занепаду її дієспроможності. Випадковість, на нашу думку, на такому рівні, становить загрозу не лише перспективам набуття стабільності державою, а й існуванню українського суспільства у соціально припустимих формах.

Як за радянських часів, так і сьогодні, на жаль, суспільство є заручником політики, що здійснюється винятково політичною елітою, відсутні ефективні комунікативні зв'язки між суспільством і структурами прийняття державних рішень. Говорити про розвинені форми громадянського суспільства за умов позитивного сприйняття як його представників людей у масках, навряд чи коректно. Саме сталі форми громадянського суспільства, могли б стати впливовим запобіжником від зростання ролі феномена політичної випадковості. У будь-якому випадку для формування громадянського суспільства повинні бути умови миру та суспільного порозуміння. А це, в свою чергу, потребує формування сталого соціокультурного поля між здатними до конструктивного діалогу ідеологічними супротивниками заради розробки проекту відновлення держави. На нашу думку, певну надію на можливість такого варіанту

розвитку подій надає те, що держава у широкому розумінні склалася, не дивлячись на певні проблемні точки, українському суспільству вдалося сформувати засади спільної ідентичності у визначенні політичної нації. Необхідно досягти порозуміння як руху суспільної консолідації, стабільні режими відрізняються саме здатністю забезпечувати інтеграцію суспільства в процесі розвитку [6, с.238]. Саме народ, мабуть, може виступити головним стрижнем збирання життєздатних сил держави і реалізувати власний проект подальшого розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бродель Ф. Игры обмена. Т.2. Материальная цивилизация: экономика и капитализм. XV-XVIII вв. / Ф.Бродель. – М.: Прогресс, 1988. – 566 с.
2. Боден Ж. Шесть книг о государстве / Жан Боден // Антология мировой политической мысли: В 5 т. Т.2. М.: Мысль, 1999. С.689 – 695.
3. Гоббс Т. Левиафан, или материя, форма и власть государства церковного и гражданского / Томас Гоббс // Сочинения: в 2 т. – Т.2. – М.: Мысль, 1991. – 731 с.
4. Парламентська система України після парламентських виборів – 2012: аналіт. доп./ за заг. ред. О.А. Фісуна; Регіон. філіал НІСД у м. Харкові. – Х.: Золоті сторінки, 2012. – 116 с.
5. Крапивенский С. Социальная философия / Соломон Крапивенский. – М.: Владос, 2004. – 139 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу <http://eurasialand.ru/txt/sotsio/36.htm>
6. Авксентьева Т. Г. Полититка і влада в інформаційну епоху: український контекст: монографія / Т.Г. Авксентьева Т. Г. – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2013. – 324 с.

УДК 323: 328

Zaidel M.

V.N.Karazin Kharkiv National University

THE INSTITUTE OF PRESIDENCY IN UKRAINE AS A COMPONENT OF THE SYSTEM OF REGULATION GOVERNMENT AND BUSINESS RELATIONS

The article deals with the problem of the institute of presidency in the system of regulation government and business relations. It is underlined that the president's authority depends on the alignment of forces of key big business agents and their political power. The problem of constitutional settlement of the institute of presidency is explored.

Key words: *institute of presidency, president, big private capital, business, government, constitutional reform.*